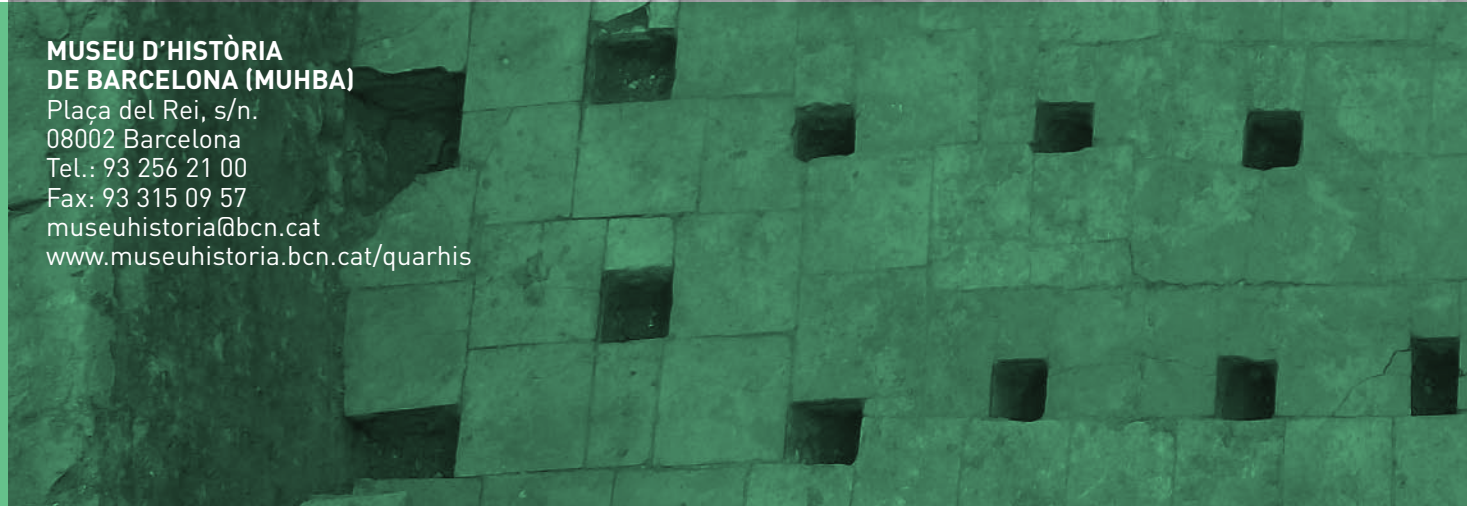

MUHBA MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA

**MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)**
Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
museuhistoria@bcn.cat
www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
MUHBA

quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA

quarhis

ÈPOCA II · ANY 2015 · N.11 · ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

 **Ajuntament
de Barcelona**

Editor:

Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:

Joan Roca i Albert

Direcció Quarhis:

Julia Beltrán de Heredia

Secretària de redacció:

Vanesa Triay

Consell de redacció:

Xavier Aquilué (MAC)
Julia Beltrán de
Heredia (MUHBA)
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Albert López (DiBa)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Miquel Molist (UAB)
Isabel Rodà (UAB)

Avaluadors externs:

Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Simon Keay
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

Control gràfic:

Emili Revilla

Disseny gràfic:

PFP
[Quim Pintó,
Montse Fabregat]

Realització:

Edicions Hipòtesi, SL

Impressió:

Índice Arts Gràfiques, SL

Imatges de la coberta:

José Luis Biel-MMB
i Noemí Nebot Pich

ISSN

1699-793X

Dipòsit legal

B-9715-2005

© dels textos els autors

© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**

Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA
I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE
BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2015·NÚM.11·ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

SUMARI
SUMARIO
SUMMARY
SOMMAIRE

9-11 PRESENTACIÓ. OBERTURA DE CAMP

JOAN ROCA I ALBERT

12-13 EDITORIAL

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

ENTERRAR-SE AL DAVANT DEL MAR

16-64 LES NECRÒPOLIS DE LES DRASSANES REIALS DE BARCELONA (SEGLES I-VII)

ESTEVE NADAL ROMA

51 ANNEX 1. Llits funeraris d'os dels segles I i II dC

ESTEVE NADAL ROMA I ISABEL PELLEJERO USÓN

59 ANNEX 2. Estudi arqueobotànic de la necròpolis de les Drassanes Reials

RAQUEL PIQUÉ I HUERTA I MARC FERRÉ I TRÍAS

66-78 LA POBLACIÓ ROMANA A *BARCINO* A TRAVÉS DEL JACIMENT DE LES DRASSANES.

DADES ANTROPOLÒGIQUES, DEMOGRÀFIQUES I CULTURALS

M. EULÀLIA SUBIRÀ I DE GALDÀCANO

NOTES I ESTUDIS

82-96 EVIDÈNCIES ARQUEOLÒGIQUES DE LES COMUNITATS HUMANES

EN LA TRANSICIÓ DEL III AL II MIL·LENNI CAL BC AL PLA DE BARCELONA

ANNA GÓMEZ BACH I ANNA BORDAS TISSIER I SERGIO ARROYO BORRAZ I JOSEFA HUERTAS

ARROYO I JORDI AGUELO MAS I ALBERT VELASCO ARTIGUES I JAVIER GONZÁLEZ MUÑOZ I

JORDI NADAL LORENZO I MARIA SAÑA SEGUÍ I MIQUEL MOLIST MONTAÑA

98-124 ELS JACIMENTS DE L'ESTACIÓ DE LA LAV A LA SAGRERA I EL DE L'HOSPITAL

DE LA SANTA CREU I SANT PAU: APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DE L'EVOLUCIÓ

DEL POBLAMENT RURAL D'ÈPOCA IBÈRICA AL PLA DE BARCELONA

ISABEL PEREIRA HERNÁNDEZ I CONXITA FERRER ÀLVAREZ I FRANCESC ANTEQUERA DEVESA

126-146 NOVETATS SOBRE EL FÒRUM DE *BARCINO*: LA CÚRIA I ALTRES EDIFICIS PÚBLICS

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

148-162 EL CONSUM DE TABAC ENTRE ELS PESCADORS D'ÈPOCA MODERNA.

NOVES DADES RELATIVES AL CONJUNT DE PIPES DE CERÀMICA TROBADES A BARCELONA

MIKEL SOBERÓN RODRÍGUEZ

164-182 LA CÉRAMIQUE CATALANE DU XVe AU XVIIe SIÈCLE EN PROVENCE ORIENTALE.

RELECTURE ET NOUVEAUX APPORTS DES CONTEXTES MARITIMES.

GAËLLE DIEULEFET

184-199 LA BOTIGA DE JOSEP BARBA: UN TERRISSER A LA BARCELONA DEL SEGLE XVIII

NOEMÍ NEBOT PICH

NOTICIARI

202-204 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

205-206 PLA *BARCINO*. LA MURALLA ROMANA ENTRE LES TORRES 27 I 28. RESULTATS ARQUEOLÒGICS

207-209 PLA *BARCINO*. LA BASÍLICA DELS SANTS MÁRTIRS JUST I PASTOR:

LA CIUTAT CRISTIANA I VISIGODA

210 LA RECUPERACIÓ DE LES PINTURES MURALS ROMANES DE LA *DOMUS* DEL CARRER D'AVINYÓ, 15

211-213 TÈCNiques CONSTRUCTIVES I ARQUITECTURA DEL PODER AL NORD-EST DE LA

TARRACONENSE. METODOLOGIA DE REPRESENTACIÓ I PARÀMETRES ANALÍTICS

PER A LA COMPRESIÓ DELS PROCESSOS EVOLUTIUS ENTRE L'ALT IMPERI

I L'ANTIGUITAT TARDANA. ACTIVITAT DUTA A TERME EL 2013-2104.

214 CONVENI AMB LA UNIVERSITAT DE BARCELONA PER A L'EXCAVACIÓ DELS JARDINS

DE VICTORIA DE LOS ÁNGELES

215-217 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

219-226 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

227-234 ENGLISH TEXT. SUMMARY

235-242 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

243-247 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTES I ESTUDIS

LA BOTIGA DE JOSEP BARBA: UN TERRISSER A LA BARCELONA DEL SEGLE XVIII

En el segle XVIII, els gremis havien perdut la força com a institució de la qual gaudien en períodes anteriors. Aquest fet va comportar un canvi de rols i que, per exemple, persones no agremiades poguessin participar en les activitats corresponents als diferents gremis. Si a la primera meitat del segle encara es manté la “casa

artesana”, durant el segle XVIII aquesta evolucionarà cap a la “casa d’inquilins” i donarà com a resultat noves relacions socials i familiars. La troballa arqueològica al carrer Nou de Sant Francesc de dos forns de ceràmica ens permet fer un cop d’ull a la botiga d’un gerrer barceloní del segle XVIII, en Josep Barba.

Paraules clau: forns de ceràmica, botiga, gremi.

LA TIENDA DE JOSEP BARBA: UN ALFARERO EN LA BARCELONA DEL SIGLO XVIII

En el siglo XVIII los gremios como institución habían perdido la fuerza que tuvieron en períodos anteriores. Esta circunstancia comportó un cambio de papeles y que, por ejemplo, personas no agremiadas pudiesen participar en las actividades correspondientes a los diferentes gremios. Si en la primera mitad

del siglo aún se mantiene la “casa artesana”, con el paso de los años ésta evolucionará hacia la “casa de inquilinos”, dando como resultado nuevas relaciones sociales y familiares. El hallazgo arqueológico en la calle Nou de Sant Francesc de dos hornos cerámicos nos permite adentrarnos en la tienda

de un jarrero barcelonés del siglo XVIII, Josep Barba.

Palabras clave: hornos cerámicos, tienda, gremio.

JOSEP BARBA'S SHOP: A POTTER IN 18TH CENTURY BARCELONA

In the 18th century, the guilds as institutions had lost the strength they had had in previous periods. This meant a change of roles and, for example, non-guild people could participate in activities that corresponded to the different guilds. While in the first half of the century the “arts and crafts house”

survived, with the passing years it evolved towards the “tenants’ house”, resulting in new social and family relations. The archaeological find in Nou de Sant Francesc Street of two ceramic kilns allows us to explore the shop of an 18th century Barcelona potter, Josep Barba.

Key words: ceramic kilns, shop, guild.

LE MAGASIN DE JOSEP BARBA : UN POTIER DE LA BARCELONE DU XVIIIÈ SIÈCLE

Au XVIIIe siècle, les corporations en tant qu’institutions avaient perdu la force qu’elles avaient à des périodes antérieures. Cela entraîna un changement de rôle et permit, par exemple, à des personnes qui ne faisaient pas partie d’une corporation de participer aux activités correspondant aux différentes

corporations. Si au cours de la première moitié du siècle, la « maison artisanale » se maintient, au fil des années cette dernière évolue vers la « maison de locataires », cédant le pas à de nouvelles relations sociales et familiales. Les fouilles archéologiques ayant permis de découvrir deux fours céramiques dans la rue Nou de Sant

Francesc nous permet d’entrer dans le magasin d’un potier barcelonais du XVIIIe siècle, Josep Barba.

Mots clé : Fours céramiques, magasin, corporation.

Introducció

A l'excavació arqueològica duta a terme l'any 2010 al carrer Nou de Sant Francesc¹, s'hi van localitzar dos forns de ceràmica del segle XVIII, en un estat de conservació relativament bo respecte d'altres troballes fetes els últims anys a la ciutat² (Carbonell, 2006: 41-51). A més, es tracta de la primera vegada que es localitzen estructures d'aquestes característiques en aquest costat de la Rambla. Tot i el seu bon estat de conservació, els forns no permeten presentar un repertori ceràmic extens sobre la seva producció, però sí fer una ullada a una realitat com era la de la "botiga" al segle XVIII. Un sistema en què els gremis industrials s'encarregaven de produir i vendre el seu producte; el taller era a la vegada també botiga (Molas, 1970: 115). Si tenim en compte com n'era de difícil per a un mestre establir la seva pròpia botiga, les restes que hem documentat al carrer Nou de Sant Francesc encara resulten més excepcionals.

Contextualització històrica

La documentació dels forns de ceràmica en aquest sector de la ciutat no és fortuïta, com tampoc no ho és la data en què es compren els terrenys, com s'explicarà en les següents línies. Si bé és cert que no podem deixar de banda la proximitat amb els obradors de diversos gremis relacionats amb la terrissa que trobaríem als carrers d'Escudellers i d'Escudellers Blancs, molt propers al carrer Nou de Sant Francesc (fig. 1), hem de relacionar l'establiment en aquest sector de la ciutat amb un altre fenomen que es va produir durant la primera meitat del segle XVIII. Aprofundint una mica en la documentació existent i en el context cronològic de les estructures localitzades, podem tenir una visió més completa de la Barcelona del moment i de l'estat de la institució gremial a la ciutat.

L'any 1733, Josep Barba, gerrer de Barcelona, comprava un tros d'hort situat a tocar del carrer Nou de Sant

Francesc i del carrer de na Sagra o de la Mare de Déu (carrer d'Obradors)³. El tros d'hort tenia una amplada de 62 pams⁴, i una llargada, d'est a oest, de 40 pams. Aquell mateix any, un parell de mesos més tard, Josep Barba adquiria, dels mateixos propietaris, el tros d'hort que quedava lliure al costat del que ja tenia. Aquest últim tenia de sud a nord una amplada de 69 pams i una longitud d'est a oest de 240 pams. Aquests dos terrenys, comprats per Josep Barba l'any 1733, formaven part d'un conjunt de terrenys dels comtes de la Rosa. El gerrer en va pagar un total de 660 lliures. Els comtes de la Rosa eren propietaris des de sempre d'unes cases grans amb bosquet i d'un gran hort davant del pla del convent de Sant Francesc, al carrer Nou, que s'estenia fins al carrer de la Mare de Déu. El gran hort de la finca havia estat dividit en tretze cases, les quals feia temps que havien estat enderrocades i els terrenys posats a lloguer. Els comtes van pensar que aquell era un bon moment perquè aquest espai fos destinat a l'establiment de cases en la part del carrer Nou i del carrer de la Mare de Déu, pensant que així en traurien més profit que destinant-lo només al cultiu de hortalisses. D'aquesta manera, les parcel·les es van vendre a vuit propietaris diferents; un d'ells era Josep Barba⁵. La compra es va fer en un moment molt específic. Durant els anys trenta del segle XVIII es va produir un creixement en l'activitat constructiva. Josep Barba es va establir pel seu compte en aquest moment d'expansió de l'àrea comercial de la ciutat, durant el qual es va produir un increment de les botigues. En àrees fins aleshores marginals i en un mateix carrer es van construir cases o botigues que pertanyien a un mateix propietari. Aquest és el cas de Josep Barba (Espuche, Guàrdia, 1992: 63). Per a un mestre no era fàcil establir la seva pròpia botiga, en Josep Barba ho va aconseguir a l'edat de trenta-nou anys. Des de l'any 1734, apareix en el cadastre com a "maestros que tienen casa y botica"⁶. El fet de poder tenir botiga pròpia no era fàcil i no tots els mestres

nnebot@gmail.com

1. Els treballs científics de l'excavació foren realitzats per l'empresa d'arqueologia ATICS SL sota la direcció de Noemí Nebot Pich.

2. Castillo Gómez, R. J. 2006. *Intervenció arqueològica al carrer Montalegre 4-8/carrer Ramalleres, 21-25/ carrer Tallers, 45 (Noves facultats de la Universitat de Barcelona)*. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita.

Nadal Roma, E. 2007. *Intervenció arqueològica a carrer Tallers, 66. Barcelona*. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita.

3. La botiga de Josep Barba tenia la façana al carrer Nou de Sant Francesc i feia cantonada amb el carrer d'Obradors. Actualment faria cantonada amb el carrer d'en Rull perquè actualment el carrer d'Obradors comença més endavant. Plànol de Barcelona en 1885, autor Enrique Vilaplana, 1893. ICC, RM. 6121.

4. Un pam equival a 20,873 cm.

5. Caballé, F.; González, R. 2006. *Estudi històric-arquitectònic i valoració patrimonial de la finca núm. 11-13 del carrer Nou de Sant Francesc de Barcelona. Barcelona*. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita.

Caballé, F.; González, R. 2006. *Estudi històric-arquitectònic i valoració patrimonial de la finques núm. 9 del carrer Nou de Sant Francesc i núms. 10, 12 i 14 del carrer d'en Rull de Barcelona. Barcelona*. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita.

6. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Catastro personal (8)_1733-1734.

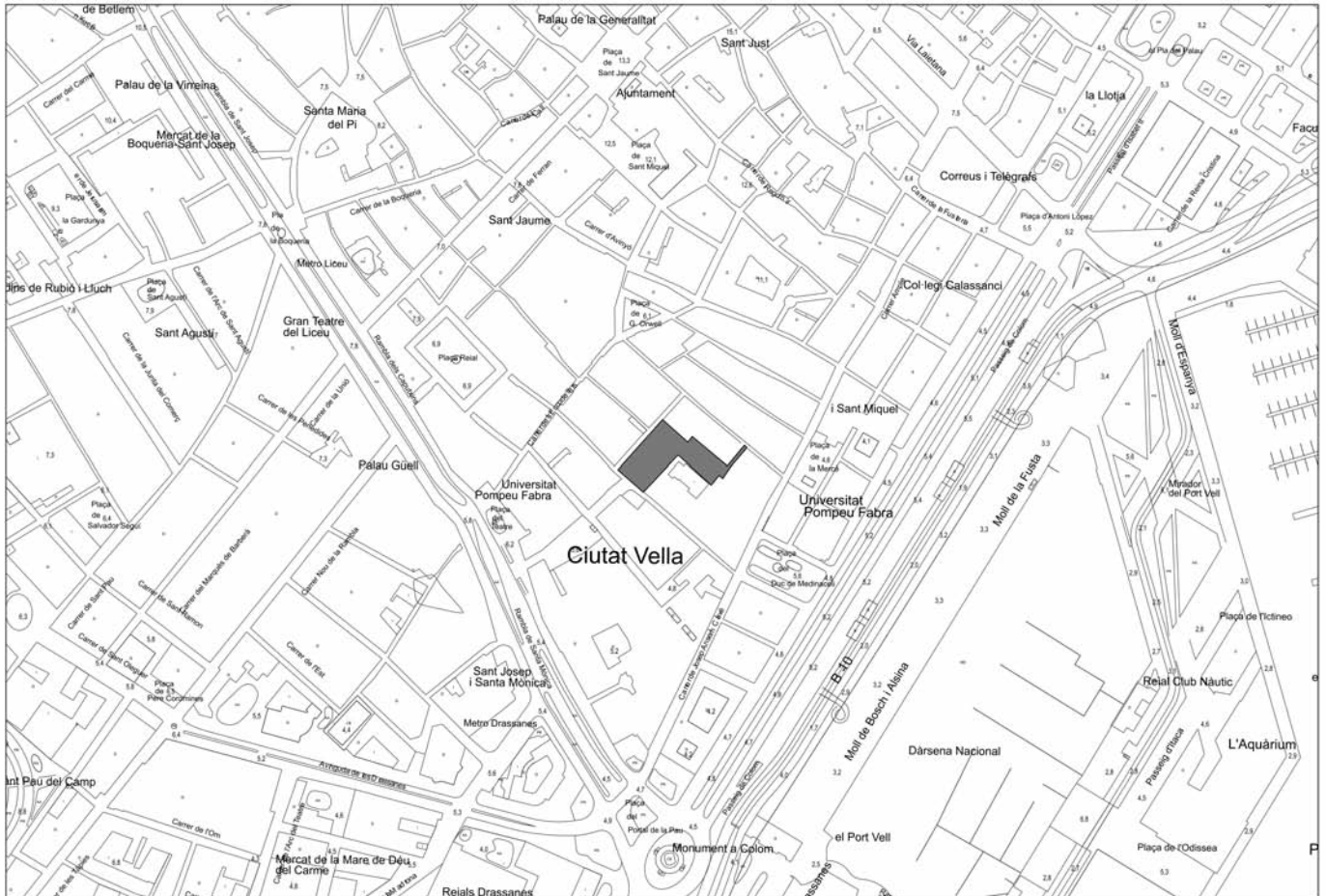

Figura 1
Situació del jaciment dins de la ciutat.

ho arribaven a aconseguir. En aquest moment, al segle XVIII, els gremis rebien aportacions econòmiques exteriors, és a dir, es donaven casos en els quals algú que no pertanyia al gremi hi posava els diners, un soci inversor. Malgrat que totes les ordenances corporatives ho prohibien, al segle XVIII ja ningú en feia cas (Molas, 1970: 116). D'aquesta manera no era tan important la nota obtinguda en l'examen de menestralia com el suport econòmic amb què es comptava. No sabem si aquest va ser el cas de Josep Barba, el que sí que sabem és que era mestre des de feia anys i prohoms del gremi en més d'una ocasió, com trobem en la documentació corresponent als

anys 1725, 1729 i 1734: "Este gremio se gobierna por tres sujetos con nombre de prohombres y parecen a proposito para ese empleo"⁷. Així, ens trobem davant d'un personatge amb influència dins del govern del gremi, perquè és prohoms en diverses ocasions i amb botiga pròpia,

7. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis_Vol. I_p 74(r), 74 (v), 75 (r), 75 (v).

cosa que el situava entre els botiguers més rics i que a més pertanyia a un gremi de primera classe com era el de gerers i ollers (les classes s'assignaven en funció del fruit econòmic que donaven els gremis) (Molas, 1970: 250). La botiga i l'ofici van romandre en mans de la família Barba durant tres generacions. Tenim notícia que Josep Barba, fill, l'any 1799 va sol·licitar permís d'obres perquè volia "variar algunes obertures en su pròpia casa, en la calle Nueva de San Francisco, esquina dels hogradós, para hazer una tienda en dicha esquina y escalerrilla para los inquilinos". Malauradament, l'any 1814, en Josep Barba, nét, va haver de vendre la propietat. Es trobava en una delicada situació econòmica, sense poder exercir el seu ofici i sense les rendes que li proporcionaven els llogaters de la finca. Les càrregues fiscals l'ofegaven, a causa de l'ocupació de la ciutat per les tropes napoleòniques. Càrregues no només sobre aquestes finques del carrer Nou, sinó també sobre d'altres que tenia al carrer d'Obradors (possiblement la nova botiga que havia obert el seu pare uns anys abans). Aquesta situació el va portar a haver d'anar venent totes les seves propietats: joies, mobles, elements de fusta de la finca, fins i tot les baranes de ferro de les escales que pujaven als pisos superiors. I finalment, a vendre la propietat que en aquells moments presentava un estat ruïnós. Gràcies a la informació que ens proporciona aquesta documentació, coneixem quina va ser l'evolució de les botigues o cases artesanes. Si bé al principi ens trobem una casa amb botiga a la part baixa i habitatge a la part superior, tot propietat d'un nucli familiar que passa de pares a fills, veiem com aquest model va evolucionar cap a una casa de veïns de lloguer (Garcia, Guàrdia, 1992). El negoci familiar va quedar a la botiga, però s'hi va fer una entrada a banda per poder llogar a inquilins els pisos superiors. Observem que en aquest cas la reforma que Josep Barba fill planteja l'any 1799 preveu fins i tot l'obertura d'una nova botiga en una de les cantonades de la finca.

Quan la finca és comprada l'any 1814 per Magdalena Tressera, Josep Barba, nét, desconeixia el valor que podia

tenir la propietat, que llavors es componia d'una façana que donava a Nou de Sant Francesc i dels terrenys que la conformaven. En aquell moment les cases tenien set portals; cinc al carrer Nou de Sant Francesc ("tres són gran y los dos de scaleta") i dos al carrer de la Mare de Déu ("que lo un és gran y lo altre petit en lo etrem de dit carrer de la Mare de Déu").

La botiga

De l'obrador ceràmic del segle XVIII situat al carrer Nou de Sant Francesc ens han arribat, gràcies a la tasca arqueològica, dos forns de tradició àrab⁸ que formaven part del conjunt i part dels murs associats a les estructures, que ens donen una lleugera idea de com devia ser aquesta botiga. Es devia tractar d'un conjunt complex, on poder dur a terme una tasca com és l'elaboració i posterior cocció de les peces de ceràmica; però en aquest cas, tot i que l'estructura dels forns ens ha arribat en un estat força bo, d'altra banda hem perdut molts altres elements de l'obrador. Devia estar format per una sèrie d'elements que quedaven a l'aire lliure, com les basses, el pou o la mina d'aigua amb el safareig, i una sèrie d'elements que eren a cobert: el lloc per a la llenya, el racó de la terra, l'assegador, els magatzems i a una altra estança els torns de modelatge (Roig, 2001: 852; DDAA, 2012: 184). En el cas de l'obrador del carrer Nou de Sant Francesc, hem de recórrer a paral·lels com per exemple el conjunt de l'Escayola a la ciutat de Sabadell o els diferents obradors excavats a la ciutat francesa de Montpeller per fer-nos una idea de com devia ser aquest taller; molts dels seus elements s'han perdut o no han estat localitzats durant la intervenció arqueològica, que no va ser en extensió⁹.

Les finques que Josep Barba va comprar es troben delimitades per un mur que travessa el solar intervingut longitudinalment, sobre el qual recolzen els murs que delimiten l'àmbit on es troben tots dos forns (fig. 2). Quan al segle XIX la finca es remodela, aquest mur és reaprofitat i refonamentat en algun dels seus punts, de manera

8. Aquesta tipologia va introduir la volta cobrint el forn amb uns forats que permetien conduir i controlar el foc, cosa que era un gran avantatge a l'hora de coure peces envernissades perquè permetien elevar i uniformar la temperatura de cocció del forn. De manera resumida, l'estructura bàsica d'aquesta tipologia consistia en dues cambres sobreposades una sobre de l'altra; la inferior, on es feia el foc, i la superior, on es duïa a terme la cocció de les peces. A aquest model, s'hi poden afegir més cambres a la part superior, per acabar d'aprofitar l'escalfor que es perdia. També s'han trobat forns on, a la part inferior, es construïa un prestatge que quedava suspès per tal de coure l'obra més rústica (sardinell). Molts dels forns, també a la part més baixa d'on es feia la cocció, presenten una mena de banquetta per acabar d'aprofitar l'espai i posar el major nombre de peces possible, en aquesta última zona les més resistents. Aquestes descripcions han estat documentades als forns de l'Escayola de Sabadell i als conjunts intervinguts a la ciutat francesa de Montpeller. Tots dos exemples es citaran més endavant.

9. En el cas de la ciutat de Montpeller, ha estat possible recuperar, per exemple, els dipòsits d'emmagatzematge d'argiles o d'altres elements relacionats amb la feina de l'artesà en jaciments d'aquest cronologia (DDAA, 2012: 475).

que queda fossilitzat en la nova edificació. Els forns queden situats, un a l'extrem nord i l'altre a l'extrem sud de l'espai definit per aquest mur que delimita la finca. La línia de façana de la botiga estava situada més cap enfora que l'actual (ja que la línia de façana del carrer Nou de Sant Francesc es va tirar cap endins durant la important remodelació urbanística del segle XIX) amb entrada al carrer Nou de Sant Francesc i, de ben segur, amb un rètol ben visible amb l'activitat que s'hi desenvolupava. Tenia una llargada de 240 pams i una amplada de 131 pams¹⁰. A continuació es presenta una explicació detallada de les característiques de cadascun dels forns (per fer més entenedora l'explicació, els anomenarem forn 1 i forn 2) (fig. 2).

1. FORN 1 (fig. 3, 5a i 6)

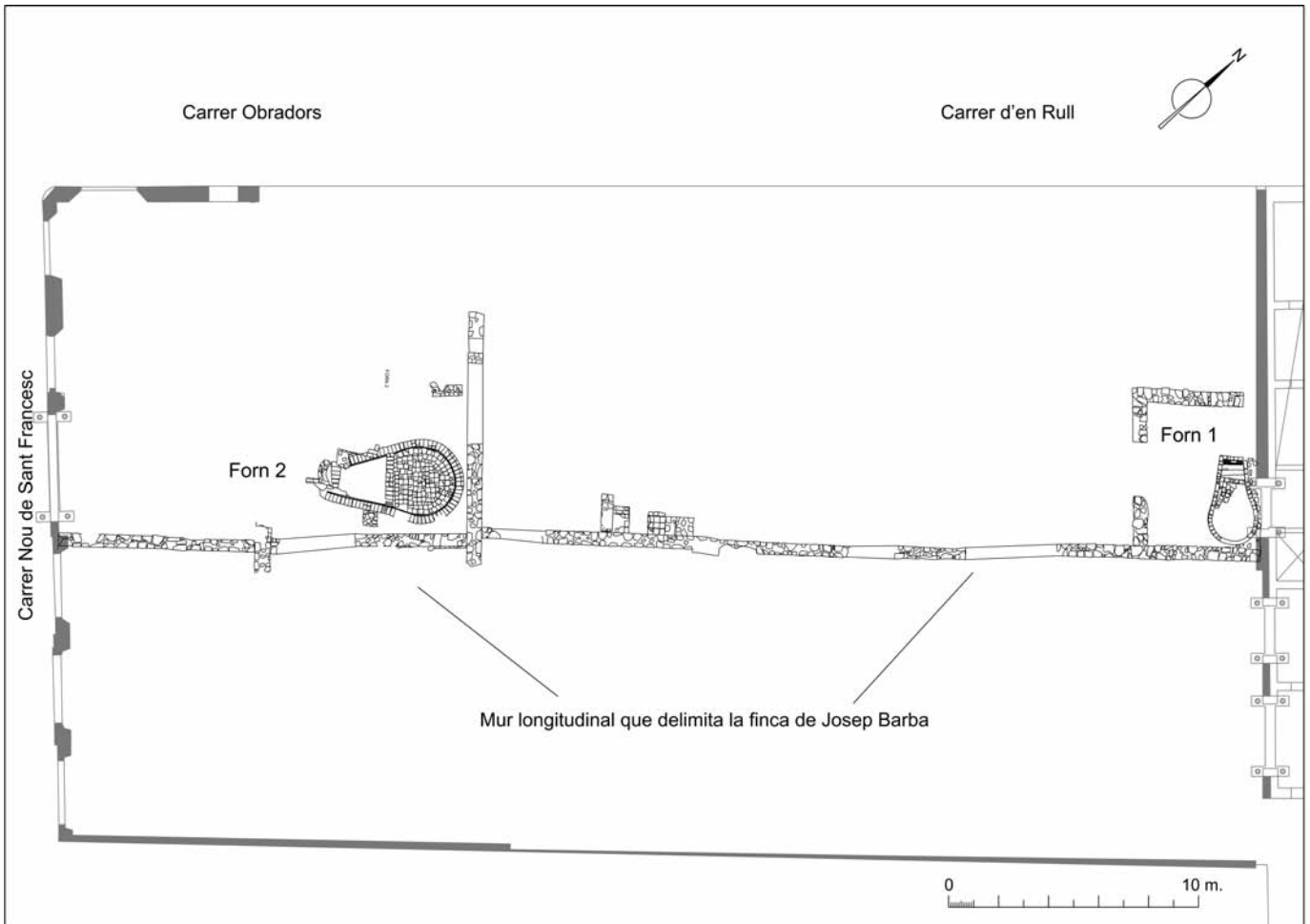
El forn 1 és el situat més al nord de la zona intervinguda i és el que presenta unes dimensions més petites. Es troba dins d'un àmbit, definit per tres murs, que té unes dimensions de 5,70 x 4,50 m amb entrada pel costat nord-oest de l'estança. Dels murs que defineixen l'àmbit, en què devia estar situat el forn, en conservem les fonamentacions, però no s'ha pogut documentar cap nivell de circulació associat a l'ús del forn, el qual és de planta circular, amb un accés davanter que li confereix una forma el·líptica. Les parets són de maó, recolzades en un mur exterior de pedra. La graella de l'estructura s'ha perdut, només conservem la fogaina. El fet que aquest forn sigui més petit pot respondre a dues explicacions: la dimensió del forn ens pot indicar que o bé servia per a la cuita de les peces més petites o bé podria respondre a l'ús per part de l'artesà en funció de la demanda (DDAA, 2012: 166-223). Aquest forn va patir una remodelació que va reduir les seves dimensions. Potser part de la seva estructura es va esfondrar en alguna de les cuïtes i el van haver de reconstruir. Originalment tenia les següents dimensions: una llargada total de 3,40 m i una amplada màxima de 2 m i mínima d'1,10 m. El seu parament era fet de maons de 0,30 x 0,15 m. Durant el procés d'exca-

vació vam documentar el moment de l'amortització de la primera fase d'ús, i vam localitzar un gran paquet d'amortització en el qual es diferencien una sèrie de nivells, que explicarem a continuació. Sembla que aquesta remodelació corresponia a un últim moment d'utilització del forn. De cap de les dues fases se'n conserva la graella i fa la impressió que en l'últim moment d'ús de l'estructura, la cuita de les peces es feia sobre aquest gran paquet d'amortització, que hauria funcionat a manera de graella. La primera capa d'amortització donava una quantitat important de material ceràmic. Seguidament es localitza un nivell d'argila vermella molt compacta, que es disgregava fàcilment, com a resultat de les temperatures a què havia estat exposada. Immediatament per sota s'ha documentat un paquet de cendres. Sota d'aquests tres grans paquets d'amortització, vam trobar tres paviments diferents de la cambra de combustió. Un primer fet de maons quadrangulars que ocupava la part central de la cambra. Aquí s'identificava un envà que separava la zona de càrrega de la zona de combustió. D'aquesta separació, només se n'ha pogut documentar el negatiu que ha quedat al terra. Per sota del paviment de maons teníem un nivell de paviment de maó vermell molt rubefactat, que ocupava la zona est de la cambra de combustió. Finalment, vam trobar una capa de morter de calç molt dura barrejada amb material constructiu i ceràmica. Es tractava de la solera de l'estructura del forn de ceràmica.

2. FORN 2 (fig. 5b, 5c, 8 i 9; fig. 4 i 7 quadern a color)

Aquest és el forn situat al sud de l'obrador i el més proper a la façana que dona al carrer Nou de Sant Francesc. Conservava la graella sencera, però no es va recuperar material ceràmic associat al seu ús, ja que el vam trobar ple de runa contemporània i travessat pel tub de desguàs de la finca del segle XIX. En aquest cas, tampoc no es conservava cap dels nivells de circulació originals de l'habitació. Només es va trobar el tancament del costat nord-est de l'habitació, on devia estar situat el forn. La construcció de l'edifici del segle XIX va afectar de manera

10. La distància física que hi ha entre els dos forns ens pot fer pensar en la possibilitat que es tractés de dos tallers diferents, però gràcies a la documentació de què disposem i amb què s'ha treballat per fer aquest article s'ha pogut comprovar que el taller de Josep Barba ocupava tot el solar intervingut.

definitiva la resta de l'àmbit, que ha desaparegut. El forn era de planta circular amb una entrada davantera que li donava forma el·líptica, tenia unes dimensions de 5,50 m de longitud i una amplada d'entre 3,30 m i 2 m amb una potència conservada d'1,80 m. Les parets eren de maons de 0,30 x 0,15 m. La graella tenia unes dimensions de 2,60 x 2,50 m, estava feta amb rajoles quadrangulars de 0,20 x 0,20 m i presentava uns forats quadrangulars (aproximadament de 0,10 m) en tota la seva superfície. De la graella es van recuperar una sèrie de petites peces quadrangulars que encaixaven amb la mida dels forats de la graella i que vam trobar *in situ*. Aquestes peces s'utilitzaven per deixar passar més o menys aire calent a la zona de cocció del forn, cosa que determinava el tipus de cocció que s'aplicava a la peça (fig. 7, quadern a color i fig. 8). El forn conservava en bon estat la volta que aguantava la graella i també la cambra de combustió. Per sota de la superfície de la graella va ser possible documentar que l'estructura estava formada per una corona externa on

Figura 2

Planta general de la botiga de Josep Barba.

[Dibuix: Jordi Alzina. Digitalització: José Blasco Benito]

els forats per a la sortida d'aire tenien unes dimensions més grans. La part interna estava feta de maons, però col·locats verticalment. Malauradament, per sota d'aquesta cota de la graella, l'estructura estava reblerta amb ciment, conseqüència de fer els pilonatges previs a la intervenció arqueològica. Això va fer impossible acabar de documentar la part inferior de la cambra de combustió i, per tant, la possible recuperació d'elements associats al treball artesanal en aquesta zona inferior, tal i com s'han recuperat en altres jaciments de la mateixa cronologia (Roig, 2001: 852; DDAA, 2012: 184).

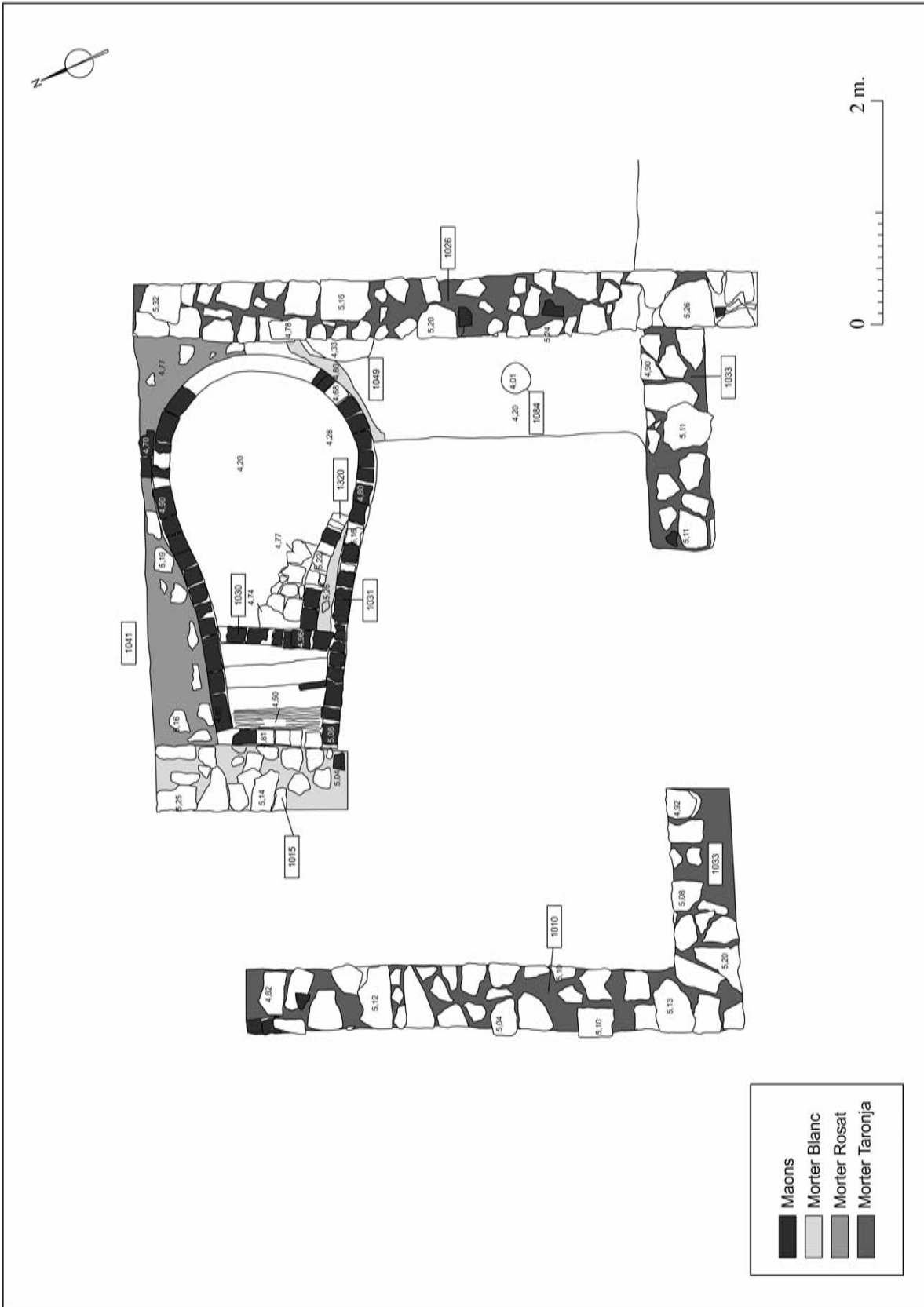

Figura 3
 Planta del forn 1.
 [Dibuix: Jordi Alzina. Digitalització: José Blasco Benito]

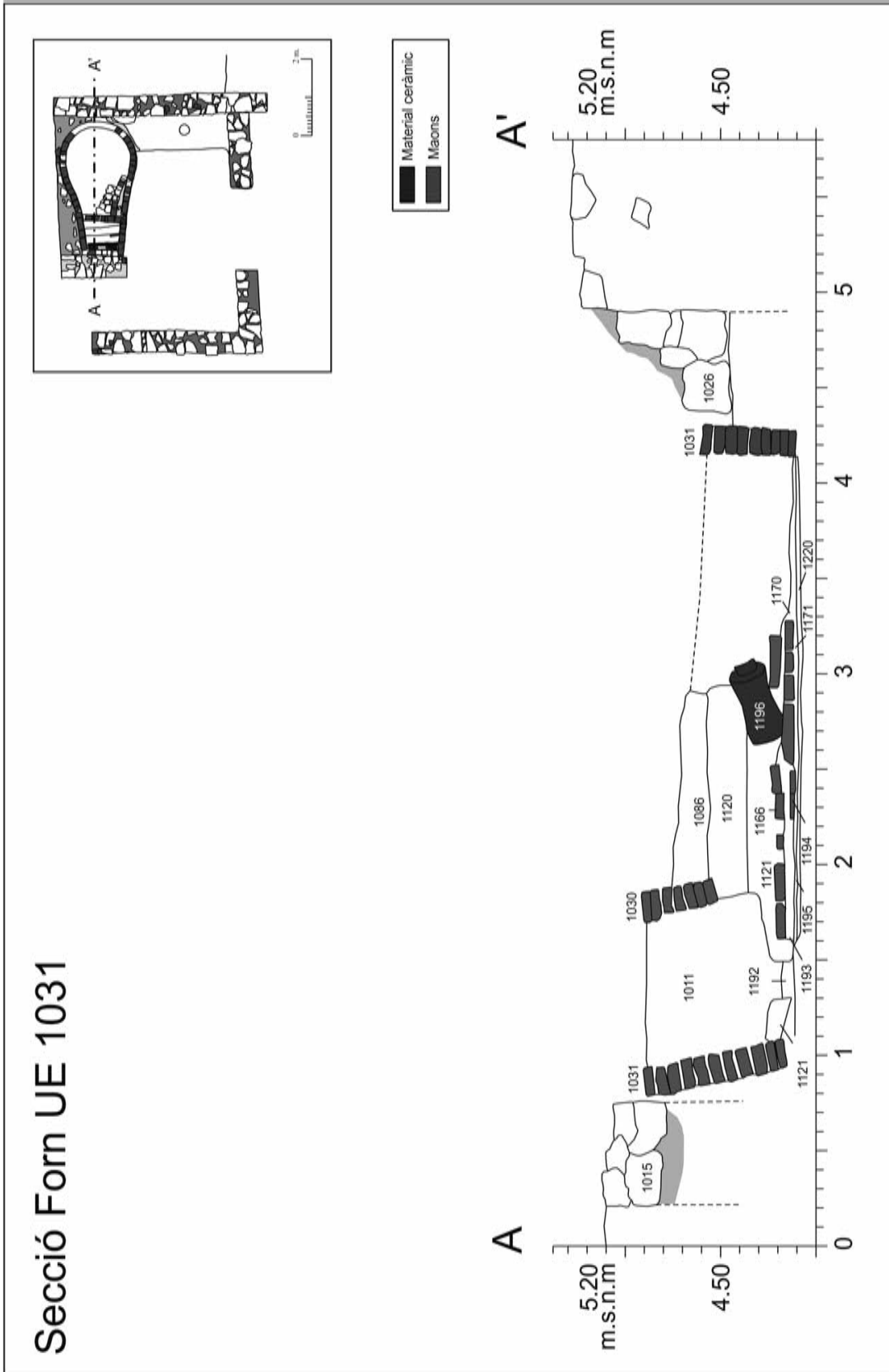

Figura 5a
Secció del forn 1.
[Dibuix: Jordi Alzina. Digitalització: José Blasco Benito]

Figura 6
Detall del forn 1.
[Fotografia: Noemí Nebot]

PARAL·LELS

Els forns del carrer Nou de Sant Francesc es corresponen amb la tipologia de forns que van ser utilitzats per a la cocció de peces vidrades des de l'època moderna fins a l'inici del segle XX (Carreras, 2002: 56; Carbonell, 2006: 41). D'aquesta tipologia de forns, en tenim altres

exemples a la ciutat de Barcelona, tot i que fins al moment tots havien estat documentats al costat est de la Rambla. Els forns localitzats en altres intervencions a la ciutat, tots molt propers a la zona del carrer de Tallers o al mateix carrer de Tallers (Carbonell, 2006: 41-51)¹¹, amb característiques i cronologia similars als que ens

11. Castillo Gómez, R. J. 2006. *Intervenció arqueològica al carrer Montalegre 4-8/carrer Ramalleres, 21-25/carrer Tallers, 45 (Noves facultats de la Universitat de Barcelona)*. Barcelona. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita.

Nadal Roma, E. 2007. *Intervenció arqueològica al carrer Tallers, 66*. Barcelona. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita.

Secció A-A' Forn UE 1450

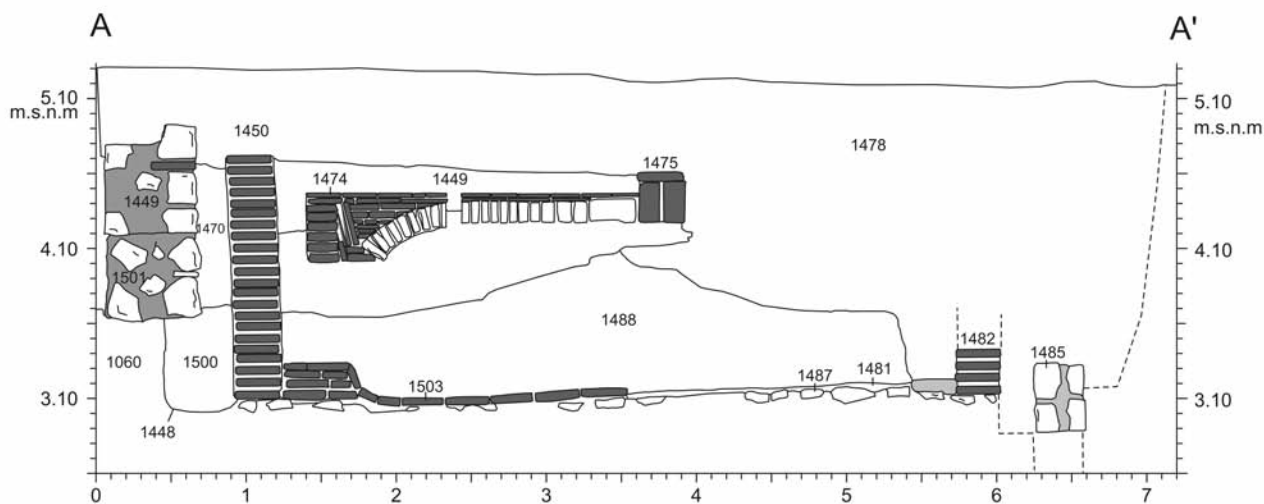
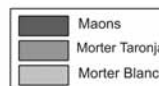
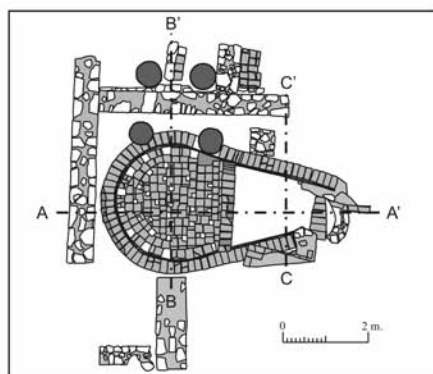

Figura 5b
Seccions forn 2.
[Dibuix: Jordi Alzina. Digitalització: José Blasco Benito]

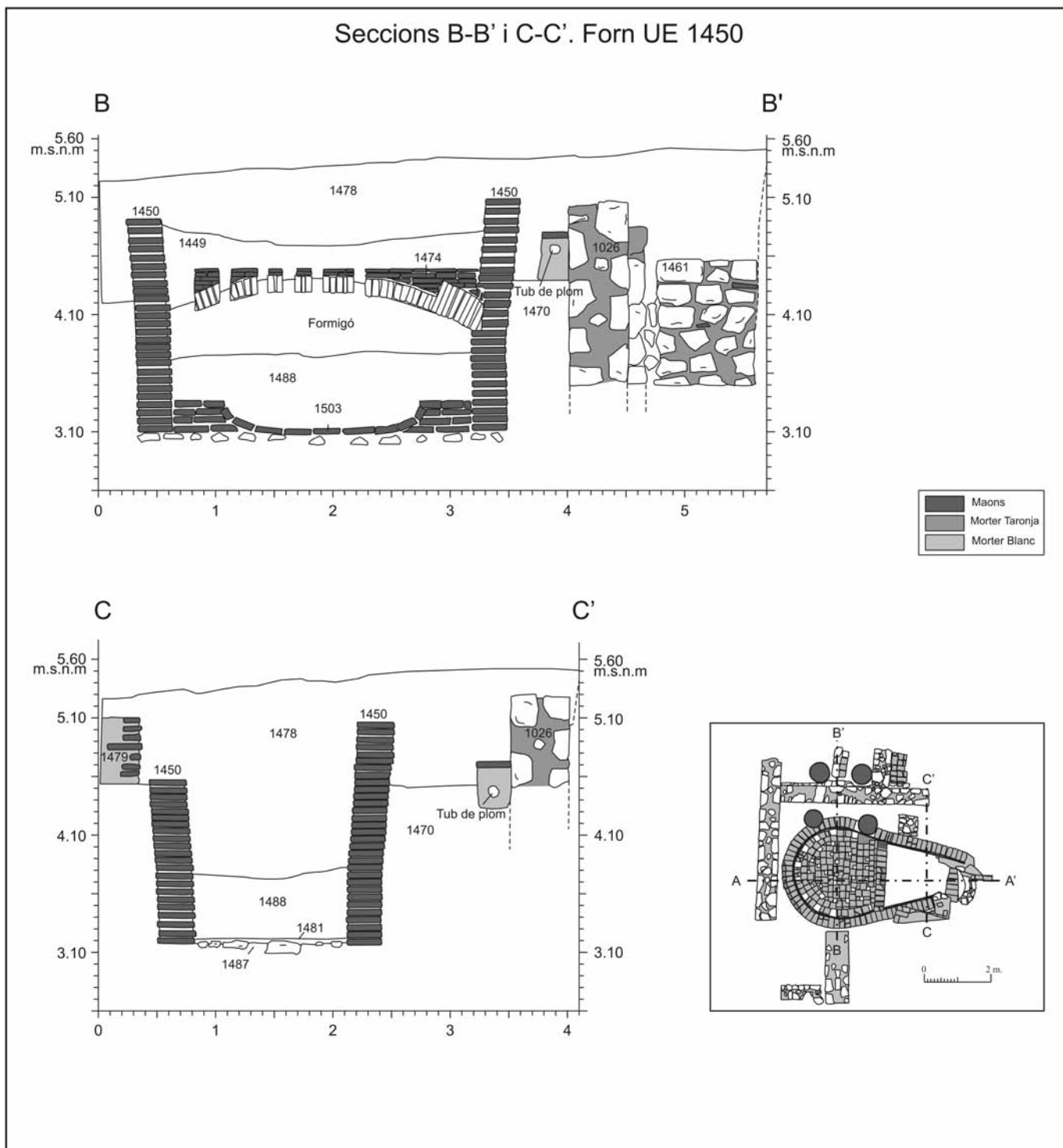

Figura 5c
Seccions forn 2.
[Dibuix: Jordi Alzina. Digitalització: José Blasco Benito]

Figura 8
Detall de les peces que trobàvem encaixades en els forats
de la graella del forn.
[Fotografia: Noemí Nebot]

Figura 9
Detall de la graella del forn 2.
[Fotografia: Noemí Nebot]

ocupen malauradament han estat documentats parcialment.

Més enllà de Barcelona, a la ciutat de Sabadell, tenim l'exemple del conjunt de l'obrador i els forns de terrissa de l'Escayola. Aquest conjunt es troba en un estat de conservació excepcional i ha estat possible, a més, fer un acurat estudi sobre la família propietària (Roig, Roig, 2001: 851-856).

En aquest apartat no podem deixar de mencionar l'important conjunt amb què compta la ciutat de Montpeller (França), on ha estat possible documentar exhaustivament diversos conjunts d'obraders ceràmics com el que

presentem. En el cas de Montpeller ha estat possible contrastar les dades del registre arqueològic amb les de la documentació existent, sent ambdues totalment coincidents. Ens remetem a la monografia publicada per a qualsevol ampliació amb referència a aquest tema.

El conjunt ceràmic

Sabem que el propietari de la botiga del carrer Nou de Sant Francesc, Josep Barba, era gerrer. Això ens indica que la producció que feia es devia decantar cap a les geres i altres atuells domèstics de ceràmica comuna com podrien ser càntrirs, plats, soperes, gibrells o bacins, entre

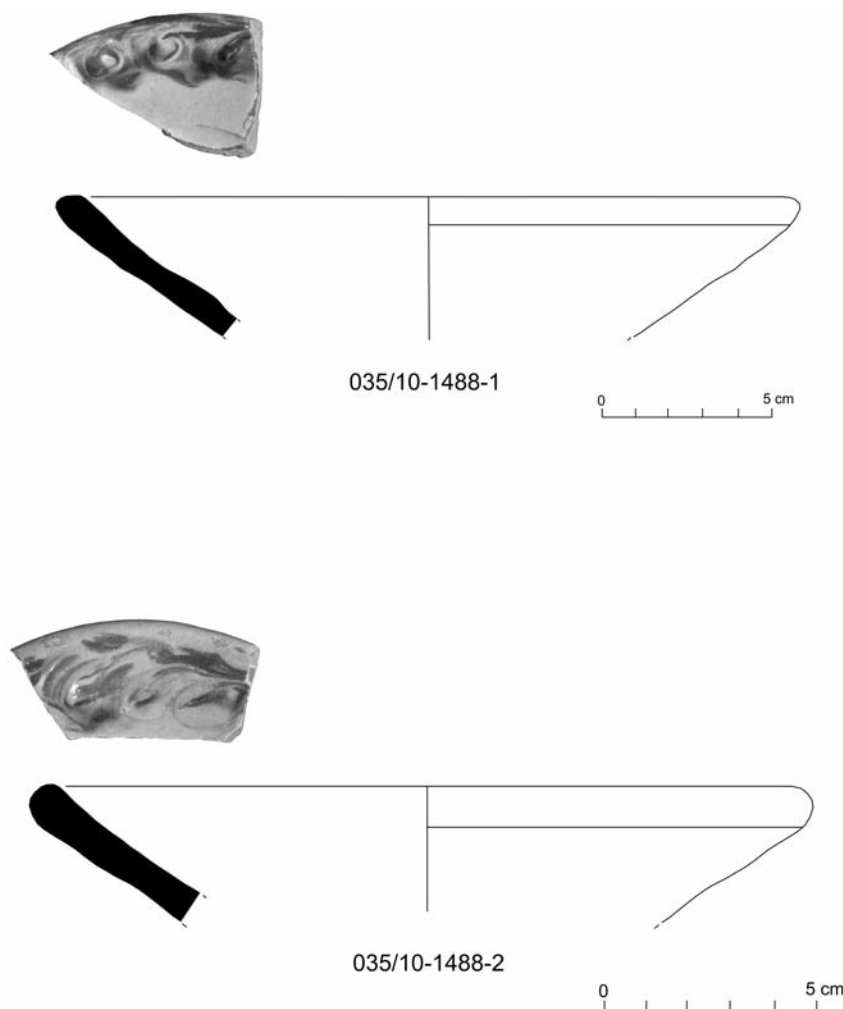

Figura 10
Material sense vidriar i de rebuig localitzat durant els treballs arqueològics.
[Fotografia: Noemí Nebot]

d'altres, i també que podia elaborar materials auxiliars per a la construcció, com les rajoles de paviment o els tubs envernissats per a les conduccions d'aigua. Aquesta és la teoria, però malauradament és poca la informació recuperada en aquest sentit. Dos aspectes no han ajudat a recuperar un conjunt ceràmic *in situ* dels forns: per una banda, el fet que la zona, molt propera al carrer d'Escudellers, romangués durant molt de temps com a zona d'horts, per la qual cosa el registre arqueològic ha trobat tota una sèrie de retalls farcits amb ceràmiques de rebuig i peces diverses amb una cronologia de la segona meitat del segle XVII, amb presència a nivell residual de ceràmiques més antigues (cal tenir present l'ocupació de la zona des d'època medieval). Això constata la presència a la zona d'activitat de ceramistes, però no podem asso-

ciar-la a la producció dels nostres forns, que comencen a funcionar a partir de la primera meitat del segle XVIII. D'altra banda, pel que fa a la ceràmica recuperada durant l'excavació associada als forns, ens dóna resultats poc interessants. Pel que fa al forn 1, el material recuperat correspon a l'amortització d'una primera fase d'ús. Hi trobem des de ceràmica comuna fins a peces fines en blau i també material de rebuig (fig. 10)¹². Pel que al forn 2, el material recuperat és pràcticament inexistent. Aquesta estructura va quedar afectada per la posterior construcció de l'edifici del segle XIX i es trobava travessada per la claveguera general de l'edifici, que anava a morir al carrer Nou de Sant Francesc. És per aquest motiu que el repertori ceràmic que es presenta és pobre, però representa el que podria haver estat part de la producció de l'obrador cerà-

¹² El fet de trobar ceràmica en blau ens fa pensar que, en algun moment, en aquest forn petit haurien provat de fer ceràmica fina, amb la qual cosa es devia incomplir la normativa dels gremis, tot i que recordem que al segle XVIII les normatives no es respectaven gaire. Malgrat que és una hipòtesi interessant, convindria fer una recerca més acurada en aquest sentit, que ens permetés constatar aquesta pràctica, que, d'altra banda, sí que trobem en la documentació, amb gremis que envaeixen l'activitat d'altres gremis, sobretot al segle XVIII. Malauradament, tot i que és una hipòtesi de treball interessant, els elements dels quals disposem no permeten assegurar que s'estigués fent en aquest taller. El que sí que és cert és que trobem en l'amortització del primer ús del forn una quantitat significativa de peces defectuoses de ceràmica amb pastes fines. En tot cas, la possibilitat que estiguessin intentant fer ceràmica fina la plantejarem per a un últim moment d'ús del forn.

Làmina I

035/10-1488-1 i 2 plats de ceràmica policroma del segle XVIII.

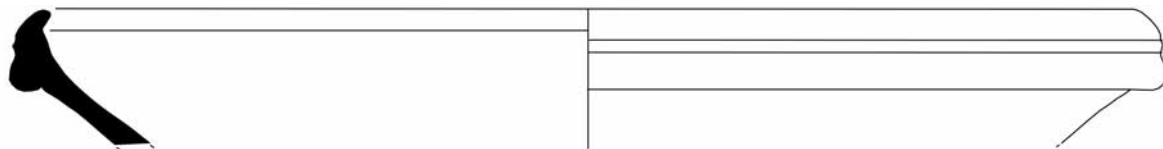
[Dibuix: Josefa Huertas]

mic. Es presenten un total de sis peces en dues làmines. A la làmina I, hi trobem el perfil de dos plats de ceràmica policroma (decoració *à la plume*, es copia la tècnica francesa) que presenten les mateixes característiques de les produccions d'aquesta tipologia de ceràmica trobades a Barcelona. Són dos plats de decoració d'aigües, pintats en verd i marró sobre fons groc (Beltrán de Heredia, Miró, 2010: 78). Aquestes ceràmiques es situen en els primers anys del segle XVIII i corresponen a l'escàs material recuperat de l'amortització del forn 2. S'ha cregut interessant presentar-les perquè es poden enquadrar en el moment cronològic de funcionament del forn, com a exemple de la ceràmica que s'hi devia fer. A la làmina 2 hi trobem els perfils de tres gibrells i un morter, localitzats als nivells d'amortització del forn 1. Es presenten dos perfils de gibrell de pasta de color vermell intens amb petits fragments de desgreixant de color blanc. Són peces vidriades en color marró amb regalims exteriors (035/10-1120-1 i

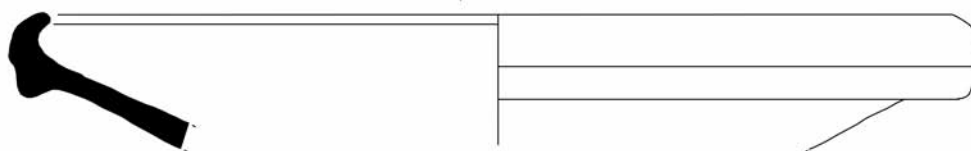
035/10-1121-1). El tercer gibrell que es presenta té les mateixes característiques que els dos primers, però el vidriat interior és verdós (035/10-1120-2). L'última peça que s'inclou en aquesta làmina és un morter, també de pasta de color vermell intens amb petits fragments desgreixants de color blanc. Aquesta peça està vidriada en marró per l'interior i presenta regalims exteriors. Aquesta tipologia de peces es troba àmpliament documentada a la nostra ciutat en contextos de la mateixa cronologia i anteriors. En aquest cas, les peces han estat escollides perquè les podem relacionar directament amb el forn 1, tot i que com a amortització de l'estructura, i perquè, com en el cas dels materials anteriors, són una mostra de les peces que es devien fer en aquest obrador.

Consideracions finals

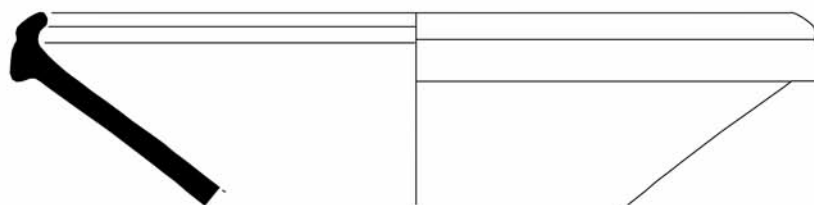
L'objectiu d'aquest article ha estat presentar els dos forns de ceràmica documentats al carrer Nou de Sant Francesc

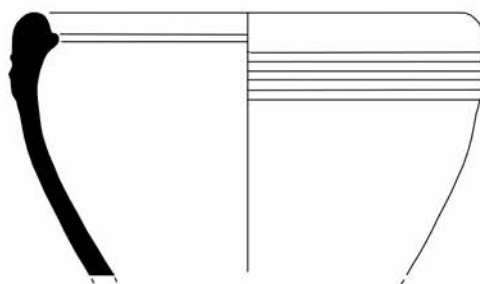
035/10-1120-1

035/10-1121-1

035/10-1120-2

035/10-1121-2

Làmina II

035/10-1120-1 i 2, 035/10-1121-1 gibrells vidriats en marró. 035/10-1121-2 morter vidriat en marró.
[Dibuix: Josefa Huertas]

l'any 2010 per la importància que tenen aquestes estructures en si mateixes. De fet, són un document únic per a la ciutat i ens permeten, d'una banda, constatar una activitat com és la de la producció ceràmica, i de l'altra, són un exemple de com els gremis industrials s'encarregaven de produir i vendre el seu producte a la ciutat de Barcelona. Tot i el bon estat de conservació en què hem documentat les restes i que ha estat possible treballar amb els textos per tal de casar el treball arqueològic amb el documental, no podem deixar d'insistir, com a tancament d'aquest article, en les dificultats i mancances amb les quals ens hem trobat, que no han permès aportar més dades sobre el funcionament d'aquest taller artesà. El fet de no treballar en extensió durant l'excavació arqueològica ha estat determinant a l'hora de no recuperar més elements d'aquest taller, que sí que han estat documentats en altres jaciments de les mateixes característiques i cronologia. Tampoc podem deixar de banda el fet que es tracta d'una actuació duta a terme en un espai molt urbanitzat com és la ciutat de Barcelona, que només ens permet fer una lectura parcial de les restes, molt alterades per aquest fet. Malgrat aquests condicionants, la lectura i la informació extreta durant el treball arqueològic i el posterior treball amb les fonts documentals han permès presentar en aquest article un petit fragment de la història de la nostra ciutat. Hem de lamentar, per això, no poder presentar més informació del registre ceràmic, que no ens ha arribat.

BIBLIOGRAFIA

- BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N. 2010. "El comerç de la ceràmica a Barcelona als segles XVI-XVII: Itàlia, França, Portugal, els tallers del Rin i Xina". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 6. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 14-91.
- CARBONELL, C. 2007. "Estudi del conjunt d'estris utilitzats en el procés de cocció de la ceràmica vidrada". *III Congrès d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Vol. I. Sabadell. pp. 41-51.
- CARRERAS I BOTEY, J. 2002. *Els forns tradicionals de ceràmica de la Bisbal*. Monografies d'Història de la Construcció, 5. Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Girona. Universitat de Girona. Diputació de Girona. Girona.
- DDAA. 2012. *Montpellier. Terre de faïences: potiers et faïenciers entre Moyen Âge et XVIIIe siècle*. Archéologie de Montpellier Agglomération, 3. Silvana Editoriale. Milà.
- GARCIA ESPUCHE, A. 1992. "Canvis i permanències de l'herència espacial medieval: de la ciutat de la Ribera a la ciutat de la Rambla". *Història de Barcelona. El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*, vol. 5. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- GARCIA ESPUCHE, A.; GUÀRDIA BASSOLS, M. 1992. "Estructura urbana". *Història de Barcelona. El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*, vol. 5. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- MOLAS, P. 1970. *Los gremios Barceloneses del siglo XVIII: La estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial*. Confederación Española de Cajas de Ahorros. Madrid.
- ROIG, A.; ROIG, J. 2001. "L'obrador i els forns de terrissa de l'Escayola (Via Massagué, 5-8, Sabadell, Vallès Occidental). Segles XVIII-XIX". *Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia*, vol. 3. La Garriga. pp. 851-856.

TEXTOS EN CASTELLANO
SÍNTESIS

El contexto arqueológico de procedencia de las pipas, además de muy definido socialmente, presenta algunas ventajas como la buena calidad estratigráfica con pocas intrusiones posteriores, y un conjunto documental y numismático que permite dar soporte a las cronologías bastante ajustadas a toda la secuencia estratigráfica que se proponen.

El volumen de pipas recuperadas se puede dividir en dos grandes grupos: las pipas de caolín de procedencia inglesa y holandesa, entre las cuales se documentan algunos talleres y tipos aún no conocidos en Barcelona, y un segundo gran grupo que corresponde a las producciones con arcilla no caolínica, dentro del cual, junto con las producciones locales, se encuentran algunos ejemplos del Mediterráneo oriental.

Aparte de las consideraciones cronológicas, estas pipas permiten hacer referencia a la adopción de los nuevos productos comerciales derivados de la expansión oceánica europea, que en buena medida transformaron los hábitos de consumo y las economías del Viejo Continente. A partir del estudio de estas piezas, parece que se podría dibujar una difusión del consumo de tabaco anterior a la que sostienen otras fuentes históricas y, en especial, socialmente más compleja.

En numerosos contextos marítimos del Mediterráneo noroccidental, y en especial en el área provenzal, se han identificado numerosas importaciones de cerámica desde la península Ibérica. En este sentido, la rada de Villefranche-sur-Mer (Alpes Marítimos) constituye un yacimiento de primera magnitud. En primer lugar a causa del descubrimiento de una nave genovesa que naufragó en 1516, la *Lomellina*. Las operaciones llevadas a cabo en aquel pecio excepcional han permitido exhumar preciosos testimonios de la vida cotidiana en alta mar a principios del siglo XVI. El mobiliario, datado con precisión gracias a la fecha del naufragio, aporta una "foto fija" de las producciones que se utilizaban y de su diversidad tipológica. La relectura de dicho material permite precisar el origen de ciertas formas hasta ahora desconocidas. Por otra parte, siempre en la rada de Villefranche-sur-Mer, numerosas zonas de amarre se caracterizan por una acumulación de cerámica en las que producciones de las mismas características ocupan un lugar relativamente importante entre los siglos XVI y XVII. Indicios materiales de intercambios y de usos a bordo de los navíos, las cerámicas rechazadas o perdidas nos proporcionan una variedad de formas destinadas tanto a la mesa como al almacenamiento e incluso al consumo de tabaco. Unas nuevas aportaciones que enriquecen nuestro conocimiento sobre las formas catalanas, de uso comercial y utilitario, que circulaban por vía marítima en la Provenza y las costas del Languedoc. El puerto de Marsella tuvo un papel fundamental en la difusión de dichas producciones hacia la Provenza, participando ampliamente en la redistribución de las lozas vidriadas, exportadas masivamente por la Cataluña de aquel entonces.

Este artículo versa sobre los dos hornos cerámicos de tradición árabe documentados en el año 2010 en la calle Nou de Sant Francesc. Estos hornos corresponden a una cronología del siglo XVIII y nos permiten adentrarnos en una realidad, la de la "tienda". En el siglo XVIII los gremios como institución habían perdido la fuerza que tuvieron en períodos anteriores. Esta circunstancia comportó un cambio de papeles y que personas no agremiadas pudiesen participar en las actividades correspondientes a los diferentes gremios. Si en la primera mitad del siglo aún se mantiene la "casa artesana", con el paso de los años ésta evolucionará hacia la "casa de inquilinos", dando como resultado nuevas relaciones sociales y familiares. Gracias a la documentación, hemos podido recuperar información sobre el propietario, Josep Barba, y sabemos que el negocio y el oficio se mantuvieron durante tres generaciones. El estado de conservación de los hornos es relativamente bueno respecto a otros hallazgos efectuados en los últimos años en la ciudad. Además, es la primera vez que se localizan estructuras de estas características a este lado de la Rambla. Pese a su buen estado de conservación, los hornos no permiten presentar un repertorio cerámico extenso sobre su producción, pero sí, como decíamos, adentrarnos en una realidad, la de la "tienda" en el siglo XVIII. Un sistema en el que los gremios industriales se encargaban de producir y vender su producto y en el que el taller era a su vez tienda. Si tenemos en cuenta la dificultad que suponía para un maestro establecer su propia tienda, los restos que hemos documentado en la calle Nou de Sant Francesc resultan aún más excepcionales.

Los hornos debían de formar parte de un conjunto complejo, para poder llevar a cabo las labores de elaboración y posterior cocción de las piezas cerámicas. Sin embargo, en este caso, aunque la estructura de los hornos ha llegado hasta nosotros en bastante buen estado, hemos perdido muchos otros elementos del obrador. Debía de estar formado por una serie de elementos que quedaban al aire libre, como las albercas, el pozo o la mina de agua con la pileta, y una serie de elementos que debían estar

a cubierto: el lugar para la leña, el rincón para la arcilla, el secadero, los almacenes y en otra estancia los tornos. En el caso del obrador de la calle Nou de Sant Francesc, debemos recurrir a paralelos, como por ejemplo el conjunto de L'Escayola en la ciudad de Sabadell o los diversos obradores excavados en la ciudad francesa de Montpellier, para hacernos una idea de cómo debía de ser este taller, ya que muchos de sus elementos se han perdido o no han sido localizados durante la intervención arqueológica, que no fue en extensión. El horno situado más al norte de la zona intervenida es el que presenta las dimensiones más pequeñas. Se ubica dentro de un ámbito, definido por tres muros, que tiene unas dimensiones de 5,70 x 4,50 m, con entrada por el lado noroeste de la estancia. El horno es de planta circular, con un acceso delantero que le confiere una forma elíptica. Las paredes son de ladrillo, y se apoyan en un muro exterior de piedra. La parrilla de la estructura se ha perdido, sólo se conserva el hogar. Originalmente, sus dimensiones eran las siguientes: una longitud total de 3,40 m y una anchura máxima de 2 m y mínima de 1,10 m. El segundo horno, de mayores dimensiones, conservaba la parrilla entera, pero no se recuperó material cerámico asociado a su uso, ya que lo encontramos lleno de cascotes contemporáneos y atravesado por el tubo de desagüe de la finca del siglo XIX. En este caso, tampoco se conservaba ninguno de los niveles de circulación originales de la habitación. Sólo se encontró el cerramiento del lado noreste de la habitación en la que debía de estar ubicado el horno. La construcción del edificio del siglo XIX afectó definitivamente al resto del ámbito, que ha desaparecido. El horno era de planta circular con una entrada delantera que le daba forma elíptica, tenía unas dimensiones de 5,50 m de longitud y una anchura de entre 3,30 m y 2 m con una potencia conservada de 1,80 m. Las paredes eran de ladrillos de 0,30 x 0,15 m. La parrilla, hecha con baldosas cuadradas de 0,20 x 0,20 m, tenía unas dimensiones de 2,60 x 2,50 m, y presentaba agujeros cuadrangulares (aproximadamente de 0,10 m) en toda su superficie.

**ENGLISH TEXT
SUMMARY**

the whole stratigraphic sequence proposed.

The pipes recovered can be divided into two large groups. The kaolin pipes of English and Dutch origin, among which some workshops and types not yet known in Barcelona are documented. The second large group corresponds to productions with non-kaolin clay, among which some samples from the eastern Mediterranean have been found alongside local productions. As well as the chronological considerations, these pipes allow us to refer to the adoption of the new commercial products derived from the European oceanic expansion, which greatly transformed consumer habits and the economies of the old continent. Based on the study of these pieces, it seems we can outline a spread of tobacco consumption prior to that suggested by other historical sources and, especially, more socially complex.

In several maritime frameworks in north-western Mediterranean and particularly in the Provence area, numerous imports of ceramic pieces from the Iberian Peninsula have been identified. In this respect, the Villefranche-sur-Mer bay (Alpes-Maritimes) is a major site because of the discovery of a Genoese ship that sank in 1516, the *Lomellina*. The operations undertaken on this exceptional shipwreck have enabled precious testimonies to daily life on the sea in the early 16th century to be rescued. Indeed, the remains dated thanks to the year of the shipwreck enable us to focus on the productions in use and their typological diversity. Today, the reinterpretation of this material helps to precisely determine the background of certain forms that were unknown. Moreover, also in the Villefranche-sur-Mer bay, several anchorage areas are characterised by an accumulation of ceramic pieces in which these productions themselves had a relatively important place between the 16th and 17th centuries. As material evidence of exchanges and uses onboard ships, the ceramic pieces rejected or lost provide us with a large variety of forms for the table, storage or tobacco consumption. These new contributions enrich our knowledge of Catalan forms, for trade and utilitarian purposes, which circulated by sea in Provence and along the Languedoc shores. In the dissemination of these productions towards Provence, the port of Marseilles had a particular place and greatly contributed to the redistribution of the varnished earthenware then exported en masse by Catalonia.

This article describes the two ceramic kilns of Arab tradition documented in 2010 in Nou de Sant Francesc Street. These kilns correspond to an 18th century chronology and allow us to explore the reality of a “shop”. In the 18th century the guilds as institutions had lost the strength they had had in earlier periods. This meant a change of roles and, for example, non-guild people could participate in activities that corresponded to the different guilds. While in the first half of the century the “arts and crafts house” survived, with the passing years it evolved towards the “tenants’ house”, resulting in new social and family relations. Thanks to the documentation, we have been able to recover information about the owner, Josep Barba, and we know that the business and trade lasted three generations. The state of conservation of the kilns is relatively good compared with other finds made in recent years in the city. Moreover, it is the first time that structures of these characteristics have been found on this side of La Rambla. Despite their good state of conservation, the kilns do not allow us to compile an extensive ceramic catalogue of the production, but, as we said, we can explore the reality of a “shop” in the 18th century. This was a system in which the industrial guilds were responsible for producing and selling the product and in which the workshop was also a shop. If we take into account the difficulty for a master craftsman to establish his own shop, the remains we have documented in Nou de Sant Francesc Street are even more exceptional. The kilns must have formed part of comprehensive facilities to carry out the tasks of preparing and later firing the ceramic pieces. However, in this case, although the structure of the kilns has reached us in quite good condition, we have lost many other elements of the workshop. It must have been formed by a series of elements in the open air, such as the reservoirs and wells with basin, and a series of elements that must have been under cover: the place for the firewood, the corner for the clay, the drying place, the stores and in another room the potter’s wheel. In the case of the workshop in Nou de Sant Francesc Street, we must refer to paral-

lels, such as L'Escayola in the city of Sabadell or the various workshops excavated in the French city of Montpellier, to get an idea of what the workshop was like, as many of its elements were lost or were not found during the archaeological intervention, which was not extensive.

The kiln located more to the north of the zone is the smallest. It is in an area, defined by three walls, measuring 5.70 x 4.50 m, with entrance on the northeast side of the room. The kiln is circular with front access, giving it an elliptical shape. The walls are made of brick and supported by an exterior stone wall.

The grill of the structure has been lost, and only the hearth remains. Originally, it had a total length of 3.40 m and a maximum width of 2 m and minimum of 1.10 m. The second larger kiln still had the complete grill but no ceramic material associated with its use was recovered, as we found it filled with contemporary rubble and pierced by a drainpipe from the 19th century property. In this case, none of the original circulation levels of the room remained.

We only found the enclosing walls of the northeast side of the room in which the kiln must have been located. The construction of the 19th century building definitively affected the rest of the site, which has disappeared. The kiln was circular with a front entrance giving it an elliptical shape, measured 5.50 m in length and was between 3.30 m and 2 m wide with a preserved power of 1.80 m. The walls were made of 0.30 x 0.15 m brick. The grill, made with square tiles of 0.20 x 0.20 m, measured 2.60 x 2.50 m, and had quadrangular holes (approximately 0.10 m) all over its surface.

TEXTES EN FRANÇAIS
RÉSUMÉ

**LA CÉRAMIQUE CATALANE DU XVIe
AU XVIIe SIÈCLE EN PROVENCE
ORIENTALE. RELECTURE ET
NOUVEAUX APPORTS DES CONTEXTES
MARITIMES.**

Gaëlle Dieulefiet

ment très défini, présente certains avantages tels que la bonne qualité stratigraphique avec peu d'intrusions postérieures et un ensemble documentaire et numismatique qui permet de soutenir les chronologies très ajustées sur toute la séquence stratigraphique proposées. Les pipes récupérées peuvent être divisées en deux grands groupes. Les pipes en kaolin provenant d'Angleterre et des Pays-Bas parmi lesquelles quelques ateliers et types non connus encore à Barcelone. Le second grand groupe correspond aux productions en argile autre que le kaolin, parmi lesquelles on trouve quelques exemples de la Méditerranée orientale aux côtés de productions locales.

Outre les considérations chronologiques, ces pipes permettent de faire référence à l'adoption de nouveaux produits commerciaux dérivés de l'expansion océanique européenne qui transformèrent dans une large mesure les habitudes de consommation et les économies du vieux continent. À partir de l'étude de ces pièces, il semble que l'on pourrait tracer une diffusion de la consommation de tabac antérieure à celle mentionnée par d'autres fonds historiques et, de manière générale, socialement plus complexe.

Dans plusieurs contextes maritimes de Méditerranée nord-occidentale et particulièrement dans l'aire provençale, on a identifié de nombreuses importations de céramiques depuis la péninsule Ibérique. À ce titre, la rade de Villefranche-sur-Mer (Alpes-Maritimes) est un site majeur. Tout d'abord par la découverte d'une nave génoise naufragée en 1516, la *Lomellina*. Les opérations menées sur cette épave exceptionnelle ont permis d'exhumer de précieux témoignages du quotidien en mer au début du XVIe siècle. En effet, le mobilier précisément daté grâce à la date du naufrage autorise un « arrêt sur image » des productions en usage et de leur diversité typologique. Aujourd'hui, la relecture de ce matériel permet de préciser l'origine de certaines formes qui étaient encore inconnues. D'autre part, toujours en rade de Villefranche-sur-Mer, plusieurs zones de mouillages se caractérisent par une accumulation de céramique où ces mêmes productions tiennent une place relativement importante entre le XVIe et le XVIIe siècle. Indices matériels des échanges et des usages à bords des navires, les céramiques rejetées ou perdues nous fournissent une variété de formes destinées aussi bien à la table, qu'au stockage ou encore à la consommation de tabac. Ces nouveaux apports enrichissent notre connaissance des formes catalanes, à usage commercial et utilitaire, qui circulaient par la voie maritime en Provence et aux marges languedociennes. Dans la diffusion de ces productions vers la Provence, le port de Marseille a tenu une place particulière et a largement participé à la redistribution des terres vernissées alors exportées en masse par la Catalogne.

**LE MAGASIN DE JOSEP BARBA :
UN POTIER DANS LA BARCELONE
DU XVIIIe SIÈCLE**

Noemí Nebot Pich

Cet article traite des deux fours céramiques, de tradition arabe, documentés en 2010 dans la rue Nou de Sant Francesc. Ces fours correspondent à une chronologie du XVIIIe siècle et nous permettent de pénétrer dans une réalité, celle du « magasin ». Au XVIIIe siècle, les corporations, en tant qu'institution, avaient perdu la force qu'elles arboraient à des époques antérieures. Cette circonstance modifia les rôles et des personnes non associées pouvaient participer aux activités correspondant aux différentes corporations. Si au cours de la première moitié du siècle, la « maison artisanale » se maintient, au fil des ans cette dernière évoluera vers la « maison de locataires », ce qui donnera lieu à de nouvelles relations sociales et familiales. Grâce à la documentation, nous avons pu récupérer de l'information sur le propriétaire, Josep Barba, et nous savons que le commerce et l'office se maintint pendant trois générations. L'état de conservation des fours est relativement bon par rapport à d'autres fouilles effectuées au cours de ces dernières années dans la ville. En outre, c'est la première fois que l'on localise des structures présentant ces caractéristiques de ce côté de La Rambla. Malgré leur bon état de conservation, les fours ne permettent pas de présenter un répertoire céramique étendu sur leur production. Par contre, comme nous le disions, nous avons pénétré dans une réalité, celle du « magasin » au XVIIIe siècle. Un système dans lequel les corporations industrielles se chargeaient de produire et de vendre leur produit et dans lequel l'atelier était en même temps un magasin. Si nous tenons compte de la difficulté que représentait pour un maître d'établir son propre magasin, les restes que nous avons découverts dans la rue Nou de Sant Francesc n'en deviennent que plus exceptionnels.

Les fours devaient faire partie d'un ensemble complexe afin de pouvoir mener à bien les travaux d'élaboration et, par la suite, de cuisson des pièces de céramique. Cependant, dans ce cas, bien que la structure des fours nous soit parvenue en assez bon état, nous avons perdu beaucoup d'autres éléments de l'atelier. On suppose qu'il était composé d'une série d'éléments

qui demeuraient à l'air libre, comme les réservoirs d'eau, le puits ou la citerne d'eau avec son évier et une série d'éléments qui devaient être sous couvert : l'abri pour le bois, le coin de l'argile, le séchoir, les entrepôts et, dans un autre espace, les tours de potier. Dans le cas de l'atelier de la rue Nou de Sant Francesc, nous devons avoir recours à des parallèles comme, par exemple, l'ensemble de L'Escayola à Sabadell ou les différents ateliers fouillés dans la ville française de Montpellier, pour nous faire une idée de l'aspect que présentait cet atelier, car bon nombre de ses éléments ont été perdus ou n'ont pas été localisés au cours de l'intervention archéologique qui n'a pas été très étendue.

Le four situé plus au nord de la zone d'intervention est celui qui présente les dimensions les plus réduites. Il se situe dans un espace défini par trois murs de 5,70 x 4,50 m, avec une entrée par le côté nord-ouest de l'espace. Le four a une forme circulaire, son accès se fait à l'avant, ce qui lui donne une forme elliptique. Les parois sont en briques et s'appuient contre un mur extérieur en pierre. Le grill de la structure a été perdu, on ne conserve que le foyer. À l'origine ses dimensions étaient les suivantes : une longueur totale de 3,40 m et une largeur maximale de 2 m et minimale de 1,10 m. Le deuxième four, de plus grandes dimensions, conservait tout le grill, mais on n'a pas récupéré de matériel céramique associé à son utilisation car nous l'avons découvert rempli de gravats contemporains et traversé par la tuyauterie d'égout de la propriété du XIXe siècle. Dans ce cas, on ne conservait non plus aucun des niveaux de circulation d'origine de la pièce. On n'a retrouvé que la fermeture de la partie nord-ouest de la pièce dans laquelle devait se trouver le four. La construction du bâtiment du XIXe siècle a affecté définitivement le reste de la zone, qui a disparu. Le four était de forme circulaire avec une entrée à l'avant, ce qui lui donnait une forme elliptique. Ses dimensions étaient de 5,50 m de longueur et d'entre 2 et 3,30 m de largeur, avec une puissance conservée de 1,80 m. Les parois étaient en briques de 0,30 x 0,15 m. Le grill,

composé de carreaux carrés de faïence de 0,20 x 0,20 m, mesurait 2,60 x 2,50 m et présentait des trous carrés (d'environ 0,10 m) sur toute la surface.

IL·LUSTRACIONS COLOR

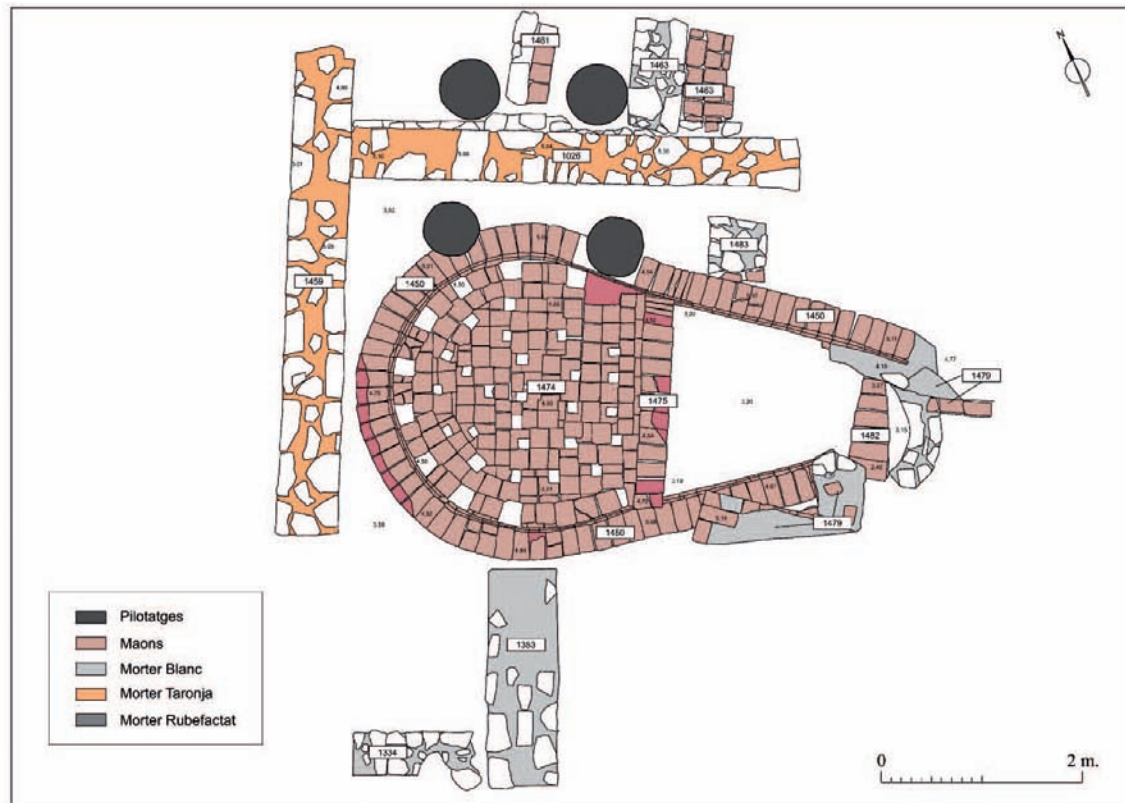

Figura 4
Planta del forn 2.
[Dibuix: Jordi Alzina.
Digitalització: José
Blasco Benito]

Figura 7
Detall del forn 2. En
aquesta fotografia
s'aprecien les peces
que trobàvem encai-
xades en els forats
de la graella.
[Fotografia: Noemí
Nebot]

